

TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE

Humanitarne intervencije u konceptu ljudske bezbednosti

Luka Glušac

*Student četvrte godine Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu i
stažista Centra za civilno-vojne odnose*

Kategorija: pregledni rad

UDK: 341.785 ; 341.231.14

Sažetak

U ovom radu autor će pokušati da objasni vezu između ljudske bezbednosti i humanitarnih intervencija, posmatranu pre svega kroz prizmu pristupa „Odgovornost da se zaštititi“ (Responsibility to Protect, u daljem tekstu R2P), kao i posmatranjem prakse Ujedinjenih nacija. Ispitivanjem ovog pristupa pokušaćemo da damo odgovor na pitanje ima li on pozitivnu podršku i praktičnu vrednost, odnosno na pitanje možemo li očekivati da države i međunarodna zajednica (oličena u Organizaciji Ujedinjenih nacija) slede R2P pristup u svom delovanju. Takođe, pokušaćemo da odgovorimo na pitanje kakve bi posledice ovaj pristup imao po suverenitet država ukoliko bi postao praksa. Pokušaćemo da odgovorimo i na to možemo li zarad ostvarivanja ljudske bezbednosti narušiti državnu bezbednost, kao i na to da li jedna država široko rasprostranjenim i teškim kršenjima osnovnih ljudskih prava gubi pravo na suverenitet.

***Ključne reči:** intervencije, odgovornost, ljudska bezbednost, Ujedinjene nacije*

Koncept ljudske bezbednosti

„Ideja ljudske bezbednosti, iako jednostavna, po svoj prilici će revolucionisati društvo XXI veka“¹

Ova misao izražena u Izveštaju o ljudskom razvoju iz 1994. godine jasno oslikava želju Ujedinjenih nacija da problemu bezbednosti priđu iz drugačijeg ugla nego u prošlosti. Tradicionalna definicija bezbednosti, po kojoj je referentni objekat izučava-

¹ eng.: „The idea of human security, though simple, is likely to revolutionize society in the 21st century.“ United Nations Development Programme, *Human Development Report 1994*, New York, Oxford University Press, chapter 14, p 22.

nja bezbednosti bila država, pokazala se kao preuska za savremene prilike. Razvojem kritičkih teorija bezbednosti, odnosno alternativnih pogleda na međunarodnu teoriju, kako ih nazivaju Smit i Bejlis (Baylis and Smith, 2003: 271), koje kao referentni objekat promišljanja bezbednosti uzimaju društvene grupe i pojedince, pruža se prilika da čovek postane jezgro i primarni subjekat bezbednosti. Upravo je ovo cilj koncepta ljudske bezbednosti. Pomenutim Izveštajem, čovek kao pojedinac postavljen je u centar teorijske rasprave o bezbednosti. Prema Programu za razvoj Ujedinjenih nacija, iz kojeg je i nastao Izveštaj o ljudskom razvoju, ljudska bezbednost ima dva glavna aspekta. Ona, prvo, podrazumeva bezbednost od takvih hroničnih pretnji kao što su glad, bolest i represija. Drugo, ona podrazumeva zaštitu od iznenadnih i štetnih poremećaja u svakodnevnom životu, bez obzira na to da li je ona kod kuće, na poslu ili u zajednicama. Takve pretnje mogu postojati na svim nivoima nacionalnog dohotka i razvoja (*Human Development Report*, 1994: 23).

Ljudska bezbednost i slični koncepti

Da bismo jasnije shvatili ceo pokret koji u centar svog proučavanja bezbednosti postavlja čoveka, pokušaćemo da pružimo uvid u neke slične koncepte koji su razvijeni pre pojave ili u vreme pojave Izveštaja o ljudskom razvoju, koji smatramo nultom tačkom koncepta ljudske bezbednosti kao teorijskog pristupa.

Početak devedesetih godina XX veka, tačnije 1991. godine, predstavnik tzv. Velške škole u izučavanju bezbednosti Ken But predstavio je teoriju emancipacije. Kako je, u svom uticajnom članku u časopisu „Revija međunarodnih studija“ (*Review of International Studies*) istakao, emancipacija je, teoretski, bezbednost. Emancipacija je oslobađanje ljudi (kao individua i grupe) od fizičkih i ljudskih prisiljavanja, zajedno sa oslobađanjem od siromaštva, lošeg obrazovanja, političke opresije i tako dalje. Bezbednost i emancipacija predstavljaju dve strane iste kovаницe. Emancipacija proizvodi bezbednost (Booth, 1991: 319). Kako bismo bolje shvatili sličnost koncepata emancipacije i ljudske bezbednosti, daćemo definiciju bezbednosti Kena Buta: „Bezbednost u svetskoj politici jeste instrumentalna vrednost koja ljudima daje priliku da biraju kako će živeti.“ (Booth, 2005: 23) Gledajući ovu Butovu definiciju, možemo napraviti i

TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE

BROJ 16 · JANUAR – MART 2010.

jasnu komparaciju sa konceptom strukturalnog nasilja, koji je razvio poznati norveški istraživač mira Johan Galtung. Po njegovom mišljenju strukturalno nasilje postoji „uvek kada su ljudska bića pod takvim uticajem da je njihova somatska i mentalna potvrda ispod njihove moguće realizacije“ (Simić, 1993: 73).

Poredeći koncepte ljudske bezbednosti, emancipacije i strukturalnog nasilja, primećujemo da je u sva tri čovek (ljudi) u centru promišljanja. Upravo je to ono što izdvaja ove teorije iz mora, najčešće državocentričnih, pogleda na bezbednost. Zapravo, ako bliže pogledamo, možemo videti da ova tri pristupa, ne samo da stavljaju u prvi plan pojedinca kao referentni objekat bezbednosti, već i da državu vide kao jednog od glavnih izvora nebezbednosti, odnosno da je pre smatraju delom problema, nego delom rešenja. Jer ko je, ako ne država, odgovoran da pojedincu obezbedi miran i siguran život, život bez gladi i siromaštva, život bez nasilja i ugrožavanja osnovnih ljudskih prava, život u kojem će pojedinac moći da ostvari sve svoje potencijale?

Dalje u ovom radu videćemo da je veoma važno odgovoriti na ovo pitanje, jer se nemogućnošću nekih država da obezbede gore pomenute uslove direktno ili indirektno opravdava narušavanje međunarodno-pravno zagarantovanog suvereniteta države.

Humanitarne intervencije – ljudska bezbednost vs. državni suverenitet

Humanitarna intervencija ogleda se u „pretnji ili upotrebi sile koju van državnih granica izvodi jedna ili više država radi sprečavanja ili okončanja *široko rasprostranjenih i teških kršenja osnovnih ljudskih prava pojedinaca* koji nisu građani te ili tih država, a bez dozvole države na čijoj teritoriji se sila sprovodi“ (Holzgreffe, 2003: 18, kurziv dodao autor). Međunarodno-pravno gledano, ovakav čin nema potporu ni u jednom međunarodno priznatom dokumentu. I u samoj Povelji Ujedinjenih nacija, u članu 2, tački 4, stoji: „Svi članovi se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavaju od pretnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti svake države...“ Tako posmatrano, bilo koja intervencija koja ide na uštrb suvereniteta jedne države može se smatrati nelegalnom. Međutim, ovde dolazimo do pitanja koje je ključno za našu ras-

pravu: Da li jedna država široko rasprostranjenim i teškim kršenjem osnovnih ljudskih prava gubi pravo na suverenitet? To je stav liberala, koji je možda najbolje izražen u poznatoj analogiji Pitera Singera, koji je uporedio dilemu o tome da li treba pružiti humanitarnu pomoć sa dilemom da li treba pomoći nepoznatom detetu koje se davi ukoliko takva pomoć ne ugrožava onog koji pomaže (Vujačić, Čupić i Vranić (ur.), 2009: 244). Donošenjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima pojedincima pružena je međunarodno-pravna zaštita. Međutim, pitanje suvereniteta se opet postavlja. Mnogi autori ističu da suverenitet države nije apsolutan, već relativan, odnosno da je nekada posmatran iz perspektive vladara, a da se danas mora posmatrati iz ugla naroda, pa možemo govoriti o narodnom, a ne o državnom suverenitetu. Iz toga sledi da bi, ukoliko bi vlast jedne zemlje flagrantno kršila ljudska prava vršenjem genocida ili etničkog čišćenja, humanitarna intervencija bila legitimna. Upravo na ovome insistira pristup „Odgovornost da se zaštititi“, o kojem će kasnije biti više reči. Kako cilj ovog rada nije teorijska rasprava o humanitarnim intervencijama, već o odnosu takvih intervencija i koncepta ljudske bezbednosti, pokušaćemo da iznesemo svoje mišljenje o pomenutom odnosu. Kako je već rečeno, ljudska bezbednost predstavlja koncept koji je nastao pod okriljem Ujedinjenih nacija. To su one iste Ujedinjene nacije u čiju je Povelju utkana zaštita suvereniteta država članica, a koje razvijanjem koncepta ljudske bezbednosti (ne)posredno pokušavaju da postave ljudsku bezbednost ispred državne bezbednosti. Smatramo da se pomenuti odnos može najbolje sagledati pružanjem odgovora na pitanje o tome možemo li zarad ostvarivanja ljudske bezbednosti narušiti državnu bezbednost.

Koncept ljudske bezbednosti često je viđen kao inkoherentan i teorijski nezaokružen, jer se širenjem koncepta bezbednosti van tradicionalnih referentnih objekata i pretnji potkopava analitička preciznost. Ljudska bezbednost je neodvojiva od države. Kako smo već istakli, ljudska bezbednost podrazumeva bezbednost od takvih hroničnih pretnji kao što su glad, bolest i represija. Dok u borbi protiv gladi i bolesti jednoj državi međunarodna zajednica može pomoći već jasno regulisanim kanalima (Crveni krst, Crveni polumesec itd.), to isto ne možemo reći i kada je reč o represiji. Prvo se postavlja pitanje šta je uopšta represija. Čak i ako bismo uzeli najšire određenje, koje ide u korist koncepta, po kome represija predstavlja sprečavanje građana da uživaju sva ljudska prava koji vrši država, nismo bliži odgovo-

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

BROJ 16 · JANUAR – MART 2010.

ru. Sve dok se takva represivna praksa ne smatra pretnjom po međunarodni mir i bezbednosti, međunarodna zajednica je u mnogome paralisana. Ukoliko bi protiv takve države bile uvedene ekonomske sankcije, što je česta mera, postavlja se pitanje da li takva mera samo dodatno utiče na ugrožavanje ljudske bezbednosti, jer posredno možemo dovesti do gladi u toj državi. Dakle, sve što međunarodna zajednica, van Saveta bezbednosti, može da uradi kako bi uticala na poboljšanje ljudske bezbednosti jeste da pošalje humanitarnu pomoć ili da vrši snažan politički pritisak na tu državu.

„Odgovornost da se zaštititi“

Jedino u tačno definisanim situacijama međunarodna zajednica može da primeni posebne mere, pa i intervenciju kako bi stanje u nekoj državi dovela u zadovoljavajuće stanje. Te situacije su određene glavom VII, Povelje UN. Ovom glavom se legalizuje intervencija. Međutim, legalitet nije isto što i legitimitet, odnosno neuporedivo je teže osigurati legalitet nego legitimitet za intervenciju. Upravo se na bazi legitimiteta grade teorije, koje pokušavaju da prošire krug situacija prilikom kojih je humanitarna intervencija dozvoljena. Jedna od takvih teorija ili, preciznije rečeno, pristupa jeste pristup „Odgovornost da se zaštititi“ (eng. *Responsibility to Protect*, poznat kao R2P). Pružićemo uvid u kratak istorijat ovog pristupa i u osnovne ideje koje iz njega proističu.

Krajem devedesetih godina XX veka, tadašnji generalni sekretar UN Kofi Anan pokušao je da pronade put iz konceptualnog ćorsokaka, koji se nalazio u srcu debate o suverenitetu i intervenciji, tako što je tvrdio da ne postoji jedna, već dve vrste suvereniteta. Državni suverenitet mora biti u ravnoteži sa individualnim suverenitetom. Po njegovom mišljenju, državni suverenitet je redefinisao. Države se danas vide kao instrumenti koji su na usluzi svojim građanima, a ne obrnuto. U isto vreme, individualni suverenitet – pod kojim podrazumeva fundamentalnu slobodu svakog pojedinca, garantovanu Poveljom Ujedinjenih nacija i kasnijim međunarodnim ugovorima – unapređen je obnovljenom i široko rasprostranjenom svešću o važnosti ljudskih prava. Kako Anan ističe, kada danas čitamo Povelju UN, svesniji smo no ikad da je njen cilj da zaštiti pojedinačna ljudska bića, a ne one koje ih ugrožavaju (Annan, 1999: 49–50).

Oslanjajući se upravo na ove reči, kao i na govor koji je Kofi Anan održao na tzv. Milenijumskom zasjedanju Generalne skupštine UN, kanadska Vlada, na inicijativu ministra inostranih poslova Lojda Aksvortija (Lloyd Axworthy), formirala je međunarodnu komisiju koja ima zadatak da se izbori s čitavim spektrom legalnih, moralnih, operativnih i političkih pitanja, pokrenutih u debati, da konsultuje najširi krug eksperata širom sveta, kao i da dostavi izveštaj koji će pomoći generalnom sekretaru UN i ostalim akterima da pronađu zajednički jezik kada je reč o ovom pitanju. Međunarodna komisija za intervenciju i državni suverenitet (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*) zvanično je formirana septembra 2000. godine i posle svega nešto više od godinu dana, u decembru 2001, publikovala je izveštaj pod nazivom „Odgovornost da se zaštititi“. Komisijom su kopredsedavali Geret Evans (Gareth Evans), bivši kanadski ministar inostranih poslova i Mohamed Sahnoun (Mohamed Sahnoun), uticajni i poštovani alžirski diplomata.

Kako je navedeno u izveštaju, novi pristup intervencijama, koje se baziraju na zaštiti ljudi, mora ispuniti četiri osnovna kriterijuma:

- Mora da ustanovi jasnija pravila, procedure i kriterijume za određivanje toga da li, kada i kako intervenisati.
- Mora da ustanovi legitimitet vojnih intervencija kada su one neophodne i kada su svi ostali pristupi nisu dali rezultat.
- Mora da osigura to da su vojne intervencije, kada se dogode, izvedene isključivo radi konkretnog cilja, da su efikasne i da su preduzete s jasnom brigom da se minimizuju ljudske žrtve i institucionalna šteta.
- Mora da pomogne eliminisanju, kada je to moguće, uzroka konflikta i da poveća šanse za uspostavljanje dugoročnog i održivog mira. (ICISS, 2001: 11)

Kako stoji u celom dokumentu, cilj ovog izveštaja je da se kompletno promeni gledište na intervencije. Preciznije, on insistira na tome da fokus ne treba da bude na „pravu da se interveniše“, već na „odgovornosti da se zaštititi“. Možemo reći da je osnovna ideja, koja stoji iza celog ovog poduhvata, to da države budu naterane da rade na stvaranju uslova za nesmetan život svojih građana, da omoguće građanima miran i siguran život, da ih zaštite od kršenja ljudskih prava, jer u suprotnom među-

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

BROJ 16 • JANUAR – MART 2010.

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

narodna zajednica može na sebe preduzeti odgovornost da ih zaštiti.²

Izveštaj se bazira na dva ključna principa, koja predstavljaju revoluciju u posmatranju odnosa suvereniteta i ljudske bezbednosti, odnosno ljudskih prava kao neodvojivog dela ljudske bezbednosti. Pomenuti principi su:

1. Državni suverenitet implicira odgovornost. Primarna odgovornost za zaštitu ljudi leži u državi.
2. Kada stanovništvo trpi ozbiljnu štetu, koja je rezultat unutrašnjih sukoba, pobune, represije ili propadanja države i *kada je ta država nevoljna ili nije u mogućnosti da zaustavi ili ukloni takvo stanje*, princip neintervencije prepušta mesto međunarodnoj odgovornosti da zaštiti. (Evans, 2008: 40, kurziv dodao autor)

Smatramo da se nevoljnost države i nemogućnost države ne mogu izjednačiti, odnosno da ne mogu predstavljati jednak uslov za spoljnu (međunarodnu) intervenciju. Naprosto, to su dve bitno različite situacije. Po našem mišljenju, onda kada država ulaže jasne napore da okonča situaciju u kojoj dolazi do ugrožavanja njenih građana, iako ti napori ne daju rezultate, to nam ne daje za pravo da intervenišemo, već samo da toj državi ponudimo pomoć kao međunarodna zajednica. Bez saglasnosti države ne smeju se, u ovakvim situacijama, preduzimati nikakve (vojne) akcije. U većini situacija, država će pristati na pomoć, bila ona humanitarnog, diplomatskog ili nekog drugog (nevojnog) karaktera. U slučaju ozbiljnih unutrašnjih sukoba (što se navodi kao primer u drugom principu; videti gore), međunarodna zajednica može da ponudi to da bude posrednik između strana u sukobu. Međutim, ovde zalazimo u teritoriju međunarodnog prava, jer se postavlja pitanje priznatih strana u sukobu, pa nećemo dalje raspravljati u tom smeru. Dakle, kada je reč o situaciji u kojoj država pokušava da okonča stanje koje ugrožava živote građana, naša pozicija je jasna – intervencije (koja ugrožava teritorijalni integritet) ne sme biti.

Razmotrimo sada koje to mere međunarodna zajednica može da koristi protiv određene države. Izveštaj navodi vojne, ekonomske i političke (diplomatske) mere. Kako je za nas najinteresantnija vojna intervencija, kao oblik teritorijalnog narušavanja suvereniteta države, bliže ćemo objasniti koji su to uslovi, prema Izveštaju, koji moraju biti ispunjeni da bi vojna intervencija bila opravdana. U Izveštaju se, kao razlozi koji opravdavaju intervenciju navode:

² Videti šire u: MacFarlane S.N.; Khong Y.F.; Human Security and the UN: A Critical History, United Nations Intellectual History Project, Bloomington, Indiana University Press, 2006: 166–181.

- veliki gubitak ljudskih života, sa postojanjem genocidne namere ili bez nje, gubitak koji je rezultat namernog postupanja države ili zanemarivanja ili nesposobnosti države da ga spreči;

- masovno etničko čišćenje, bilo da je izazvano ubistvima, prisilnim isterivanjem, terorom, bilo silovanjem (Dulić, 2008: 261–262).

U Izveštaju su, potom, bliže objašnjena ova dva kriterijuma, pa je naglašeno da se ovde, pre svega, misli na genocid, ratne zločine, etničko čišćenje, zločine protiv čovečnosti, ali se pominju i dve, za dosadašnje kriterijume, nove situacije: reagovanje usled kolapsa države koje rezultira izlaganjem stanovništva masovnoj gladi i/ili građanskom ratu i reagovanje u slučaju ogromnih prirodnih ili ekoloških katastrofa kada država ili neće ili nije u stanju da se s njima izbori, a ne traži pomoć, kao i kada je došlo (ili može doći) do značajnog gubitka ljudskih života (ICISS, 2001: 33).

Ujedinjene nacije i R2P

Da je uticaj Izveštaja Međunarodne komisije za intervenciju i državni suverenitet u svetu izuzetan, govori i to da je 2005. godine, povodom šezdesetogodišnjice Ujedinjenih nacija, na kraju zasedanja Generalne skupštine usvojen dokument, čiji se paragrafi 138–140 direktno pozivaju na Izveštaj. U tom dokumentu stoji da svaka pojedinačna država ima odgovornost da zaštiti svoje stanovništvo od genocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovečnosti. Ta odgovornost podrazumeva prevenciju takvih zločina, uključujući u to i procesuiranje podstrekivanja primenom odgovarajućih i neophodnih mera. Dalje je naglašeno da međunarodna zajednica, delovanjem UN, takođe ima odgovornost da koristi odgovarajuća diplomatska, humanitarna i druga mirna sredstva, u skladu sa glavama VI i VI-II Povelje UN, kako bi zaštitila stanovništvo od genocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovečnosti. U ovom kontekstu, kako je navedeno, države članice spremne su da preduzmu pravovremenu i odlučnu kolektivnu akciju, posredstvom Savet bezbednosti, a u skladu sa Poveljom UN, uključujući u to i glavu VII, koja zavisi od slučaja do slučaja i koja može biti pokrenuta u saradnji sa relevantnim regionalnim organizacijama ako se pokaže da su mirna sredstva neadekvatna i da državne vlasti ne uspevaju da zaštite svoje stanovništvo od ge-

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

BROJ 16 • JANUAR – MART 2010.

TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE

nocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovečnosti (UN General Assembly, 2005, paraf 138–140). Svakako, treba podsetiti da odluke Generalne skupštine nisu pravno obavezujuće za države. Ovde treba primetiti i da je Generalna skupština zaključila da međunarodna zajednica treba da reaguje u slučaju „tradicionalnih“ međunarodnih zločina pomenutih u Izveštaju, ali da nije pomenula glad i velike prirodne ili ekološke katastrofe kao razlog pokretanja intervencije. Možemo reći da su upravo ova dva razloga najbliža (odnosno najvažnija) konceptu ljudske bezbednosti, te da se ovde išlo linijom manjeg otpora³ kako bi bilo postignuto to da se ovaj dokument donese konsenzusom. Ipak, kako neki autori ističu, ovaj dokument predstavlja ključan pomak od „prava da se interveniše“ ka „odgovornosti da se zaštititi“. Međutim, četiri pomenuta zločina deo su krivičnih zakonodavstava svih (ili bar najvećeg dela) država sveta i predstavljaju međunarodne zločine.⁴ Dakle, tako gledano, ovo ne predstavlja novinu. Drugo, činjenje ovih zločina može se smatrati pretnjom po međunarodni mir i bezbednost, te Savet bezbednosti može koristiti već postojeće mehanizme, u skladu sa Poveljom UN. Isto tako, neophodno je naglasiti da međunarodna zajednica može reagovati isključivo putem Savet bezbednosti i isključivo posredstvom rezolucija ovog organa. Samo tada se intervencija, sa stanovišta međunarodnog prava, protiv suverene države može smatrati legalnom.

R2P, ljudska bezbednost i Ujedinjene nacije

„Iako je koncept ljudske bezbednosti nastao pod okriljem Ujedinjenih nacija, one su se pokazale nespremljene da ga ostvare“
(United Nations, 2004: paraf 13)

Ovaj citat prilično jasno oslikava realno stanje. Posebno je interesantno to što ove reči izgovaraju same Ujedinjene nacije. Zapravo, veoma je interesantno to što je koncept ljudske bezbednosti uopšte i „rođen“ u Ujedinjenim nacijama. Organizacija UN nastala je da bi rešila problem (oružanih) konflikata između država, ali, kao što smo već pominjali, današnja stvarnost se bitno razlikuje od situacije koja je postojala u međunarodnim odnosima 1945. godine. Povelja UN pisana je za „svetske prilike koje se radikalno razlikuju od aktuelnih tendencija razvoja u

³ Pretpostavljamo da bi došlo do žučne rasprave među državama da je pokušano da se u dokument unesu i ova dva razloga za intervenciju, jer bi se time dodatno zakoračilo na dobro poznat teren debate suverenitet vs. intervencija.

⁴ Zločini protiv mira, ratni zločini i zločini protiv čovečnosti jasno su klasifikovani članom 6 Statuta Međunarodnog vojnog suda u Nirnbergu, prošireni su Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i Rimskim statutom Međunarodnog krivičnog suda (stupio na snagu 2002. godine), dok je za krivičnu odgovornost za genocid posebno važna Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine.

savremenom globalnom svetskom životu“ (Đorđević, 2007: 205). Zato su pokušaji da se UN reformišu ključni za dalji opstanak organizacije koja predstavlja ključni međunarodni forum. Upravo je razvoj koncepta ljudske bezbednosti jedan od načina da se savremenim problemima priđe na savremen način. Jer, danas je čovek sve više okrenut sebi, a sve manje državi. Međutim, ne sme se smetnuti sa uma to da je čoveku država i dalje neophodna, da je bez zdrave i jake države čoveku kao pojedincu neuporedivo teže da se suoči sa savremenim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama. Da sumiramo ovu misao, čoveku je država neophodna, ali se čovek sve više okreće višim instancama, a kada kažemo viša instanca, prosto je prirodno da pomislimo na Ujedinjene nacije. U tome je šansa UN i one se trude da je iskoriste. Ipak, vratimo se misli s početka ovog odeljka. Rečeno je da su se Ujedinjene nacije pokazale nespremljene da ostvare koncept ljudske bezbednosti. Po našem mišljenju, kao glavni razlog za to možemo istaći nemogućnost ili nesposobnost UN da više utiču na države, odnosno da više utiču na njihovu spoljno-političku praksu, ali i na način na koje države primenjuju koncept ljudske bezbednosti u svojim granicama.⁵ Ovdje opet treba naglasiti da je takav narušeni ugled i smanjeni uticaj UN, posledica neuspeha UN da u pojedinim kriznim situacijama u prošlosti reaguje na pravi način (Ruanda, Srebrenica). Upravo su zato Ujedinjene nacije pristupile reformi, formiranjem različitih tela koja su kao cilj imala stvaranje preciznijeg okvira za reagovanje u mirovnim i humanitarnim operacijama (Glušac, 2009: 3). Kao rezultat rada tih tela nastali su Brahimijev izveštaj i, na osnovu njega, dokument Odeljenja za operacije održanja mira Ujedinjenih nacija (*Department of Peacekeeping Operations*), koji je poznat kao *capstone doctrine*, kao i ovde već analizirani izveštaj „Odgovornost da se zaštititi“. Razmotrimo sada to kakav je odnos pristupa R2P i koncepta ljudske bezbednosti. U samom Izveštaju napominje se da su značenje i opseg bezbednosti danas bitno drugačiji nego 1945. godine. Ljudska bezbednost određuje se kao „bezbednost ljudi – obezbeđivanje njihove fizičke sigurnosti, njihovog ekonomskog i društvenog blagostanja, poštovanja njihovog dostojanstva i vrednosti kao ljudskih bića, kao i zaštitu njihovih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda“ (ICISS, 2001: 15). Zapravo, cilj Izveštaja je usmeravanje pažnje na potrebe onih koji traže zaštitu ili pomoć. Posebno se naglašava da se fokus debate o bezbednosti pomera s teritorijalne bezbednosti i bezbednosti ostvarenoj naoružava-

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

BROJ 16 · JANUAR – MART 2010.

⁵ Potrebno je primetiti da postoje države koje aktivno primenjuju koncept ljudske bezbednosti u unutrašnjoj i spoljnoj politici. (npr. Kanada, Norveška ili Japan);

njem, ka bezbednosti ostvarenoj ljudskim razvojem, tzv. ka environmentalnoj bezbednosti i slobodnom pristupu hrani i mogućnosti zapošljavanja.

Fundamentalne komponente ljudske bezbednosti (bezbednost ljudi od pretnji po život, zdravlje, izdržavanje, ličnu sigurnost i ljudsko dostojanstvo) mogu biti ugrožene spoljnom agresijom, ali i faktorima unutar države, uključujući u to i snage bezbednosti. Kako se u Izveštaju navodi, a s čime se slažemo, mnoge države su i dalje vezane za usku definiciju bezbednosti, što dovodi do toga da troše mnogo više sredstava da odbrane svoje građane od nedefinisanog (spoljnog) vojnog napada, nego da ih zaštite od sveprisutnih neprijatelja dobrog zdravlja i ostalih stvarnih pretnji ljudskoj bezbednosti (ICISS, 2001: 15).

Završna razmatranja

Prema mišljenju mnogih, jedna od funkcija humanitarnih intervencija jeste postizanje ciljeva ljudske bezbednosti. Često se kao primer za to navodi NATO intervencija u SR Jugoslaviji, čiji je cilj bio sprečavanje etničkog čišćenja na Kosovu. Međutim, kako Rameš Takur (Ramesh Thakur) ističe, ta intervencija ostaje veoma diskutabilna ukoliko posmatramo to da li je izazvala više štete ili koristi (Thakur, 2002: 323–330). Slično mišljenje deli i Noam Čomski, koji je oštro kritikovao rat protiv Jugoslavije i koji smatra da je bombardovanje samo ubrzalo izbegličku krizu na Kosovu (Chomsky, 1999: 81). Posledice bombardovanja izazvale su neplaniranu kolateralnu štetu, odnosno pojavu mora izbeglica, kao i dugoročnu štetu nanetu ekonomiji, što je prouzokovalo stvaranje države koja, umnogome, zavisi od strane pomoći. S obzirom na to, teško da možemo reći da je cilj ljudske bezbednosti ovom intervencijom postignut. Stotine hiljada raseljenih ljudi, urušena infrastruktura, slomljena ekonomija direktne su posledice bombardovanja. Ako se podsetimo sedam dimenzija ljudske bezbednosti iz Izveštaja o ljudskom razvoju, možemo zaključiti da je bombardovanje uticalo skoro na svaku od njih, i to svakako ne pozitivno. Vojna akcija koju je NATO preduzeo protiv SR Jugoslaviju 1999. godine dovela je do teškog ugrožavanja ljudske bezbednosti. Dakle, iako je cilj određene akcije to da bude zaštićena ljudska bezbednost, postavlja se pitanje da li smo izabrali pogrešna sredstva ukoliko se za

postizanje tog cilja koriste sredstva kojim se ugrožava ta ista bezbednost.

Koncept ljudske bezbednosti značajno je uticao na promenu ugla gledanja na međunarodne intervencije. Suverenitet se danas smatra odgovornošću, te se ljudska bezbednost lako može koristiti kao izgovor međunarodne zajednice da interveniše u unutrašnje stvari država. Zbog toga, vratimo se pitanju odnosa legaliteta i legitimiteta. Nezavisna međunarodna komisija za Kosovo, kojom su predsedavali Ričard Goldston i Karl Tam (Richard Goldstone i Carl Tham), zaključila je da je NATO intervencija 1999. godine bila nelegalna, ali legitimna (Thakur, 2006: 215). Prema našem mišljenju, u tako osetljivim vodama kao što su međunarodni odnosi, legalitet mora, u današnjoj konstelaciji stvari, imati prednost nad legitimitetom. Nepoštovanje međunarodnog prava ostavlja trajne posledice na čitavu međunarodnu zajednicu. Priznajemo da ovakav stav nije najbliži konceptu ljudske bezbednosti, ali stojimo pri stavu da ljudsku bezbednost treba štiti prvo sa stanovišta države, pa tek onda iz pozicije međunarodne zajednice. Kako je ceo koncept ljudske bezbednosti nastao pod okriljem Ujedinjenih nacija, očekivano je da ova organizacija iskoristi sve svoje resurse da omogući nježno ostvarivanje. Svakako da je to mnogo lakše reći nego uraditi. Međutim, upravo je na Ujedinjenim nacijama to da stvori klimu u kojoj je ostvarenje ideje ljudske bezbednosti moguće, kao i da forsira države da primenjuju ovaj pristup. Ovde valja postaviti pitanje i koliko je realno da pristup „Odgovornost da se zaštititi“ dobije širu praktičnu vrednost. U radu je istaknuto da je autor stava da je pristup R2P teorijski izuzetno vredan, ali da određene preporuke koje iz njega proističu ne odgovaraju pozitivnom (međunarodnom) pravu.

Sada dolazimo do suštinskog problema. Ujedinjene nacije moraju učiniti sve kako bi povratile ugled među državama, moraju raditi na reformi (ili bar na povećavanju efikasnosti) Saveća bezbednosti kako bi u slučaju situacije u kojoj država masovno krši ljudska prava stanovništva i ugrožava ljudsku bezbednost, Savet mogao adekvatno i pravovremeno da reaguje. Ujedinjene nacije moraju (p)ostati vodeći svetski forum za rešavanje sukoba i održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. U suprotnom, i dalje ćemo biti svedoci situacije u kojoj su Ujedinjene nacije skrajnute, te u kojoj njenu ulogu bez jasnog legaliteta i legitimiteta preuzimaju organizacije mnogo užih (i sebičnijih) ciljeva.

**TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE**

BROJ 16 • JANUAR – MART 2010.

TEMA BROJA:
MULTINACIONALNE
OPERACIJE

Literatura

1. Annan, K (1999) „Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, September 18.
2. Baylis, J. ; Smith, S.(2003) *The Globalization of World Politics*, New York, Oxford Press, Third Edition.
3. Booth, K. (1991) „Security and Emancipation“, *Review of International Studies*, No 17.
4. Booth, K. (2005) *Critical Security Studies and the Study of World Politics*, London, Lynne Rienner Publisher.
5. Vujačić, I., Čupić, Č., Vranić, B. (ur.) (2009) *Konsolidacija demokratije: 20 godina posle pada Berlinskog zida*, Beograd, FPN.
6. Glušac, L. (2009) *Peacekeeping Operations – The UN Relations with the EU and NATO*, (unpublished) research paper, University of Groningen, April.
7. Dulić, D. (2008) *Mirovne i humanitarne operacije*, Fakultet bezbednosti i Službeni glasnik, Beograd.
8. Đorđević, I. (2007) *Bezbednosna arhitektura u uslovima globalizacije*, Fakultet bezbednosti i Službeni glasnik, Beograd.
9. Evans, G. (2008) *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, Washington, D.C., Brookings Institution Press.
10. ICISS (2001) *The Responsibility to Protect - Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa, IDRC.
11. MacFarlane S. N., Khong Y. F. (2006) *Human Security and the UN: A Critical History*, United Nations Intellectual History Project, Bloomington, Indiana University Press.
12. Simić, D. (1993) *Pozitivan mir*, Beograd, Arhiv Kljajić.
13. Thakur, R. (2006) *The United Nations, Peace And Security – From Collective Security to the Responsibility to Protect*, Cambridge University Press, New York.
14. Thakur, R. (2002) „Outlook: Intervention, Sovereignty and the Responsibility to Protect: Experiences from the ICISS“, *Security Dialogue*, 33(3).
15. UN General Assembly (2005) „World Summit Outcome 2005”, Resolution A/RES/60/1, October 24.
16. United Nations (2004) „High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility”, A/59/565, New York, December.
17. United Nations Development Programme (1995) *Human Development Report 1994*, New York, Oxford University Press.
18. Holzgrefe, J. L.; Keohane, O. (ur.) (2003) *Humanitarian Intervention*, Cambridge, Cambridge University Press.
19. Chomsky, N. (1999) *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*, Monroe, ME: Common Courage Press.